

აპოლონ თაბუაშვილი

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

ტახტის მემკვიდრეობის საკითხი XVIII საუკუნის I მესამედის კახეთის სამეფოში

ერეკლე I ნაზარალი ხანის (ქართლის მეფე – 1688-1703 წწ.; კახეთის მეფე – 1703-1709 წწ.) სამი ვაჟი – დავით იმამყული ხანი, კონსტანტინე მამადყული ხანი და თეიმურაზი – ერთმანეთის მონაცვლეობით იკავებდა კახეთის სამეფო ტახტს. საინტერესოა, აღნიშნული მოვლენა შემთხვევითობის შედეგი იყო თუ აქ გარკვეულ კანონზომიერებასთან გვაქვს საქმე? განსაზღვრული საკითხის გასარკვევად საჭიროა XVIII საუკუნის პირველი მესამედის კახეთის სამეფოში ტახტის მემკვიდრეობასთან დაკავშირებული მოვლენების ანალიზი.

ერეკლე I ნაზარალი ხანის მემკვიდრედ, ბუნებრივია, მისი და დედოფალ ანნა ჩოლოყაშვილის უფროსი ვაჟი – დავით იმამყული ხანი ითვლებოდა. ზოგადად, ერეკლე I ნაზარალი ხანი თავის კანონიერ მემკვიდრედ აღიარებდა უკანონო შვილ კონსტანტინე მამადყული ხანსაც, რომელიც ირანში „მჭევლისაგან“ შეეძინა.¹ ეს კარგად დასტურდება მის მიერ გაცემული სიგელებით. დავით გარეჯისადმი შედგენილ 1692 წლის სიგელში მეფის ოჯახის წევრთა შესახებ აღნიშნულია: „ქ. ჩვენ, იესიან-დავითიან-სოლომონიან-პანკრატიონიან მეფეთ-მეფემან და თვით ჯელმწიფემან ჰერეკლემ და თანამეცხედრემან ჩვენმან დედოფალთ-დედოფალმან პატრონმან ანამ, პარმშომან და სასურველმან ძემან ჩვენმან პატრონმან იმამყულიმ და პატრონმან კონსტანტინემ...“.²

¹ ვახუშტი ბატონიშვილი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ქართლის ცხოვრება. ტ. IV. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ. 1973, გვ. 619.

² ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. II. საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს.). ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. ლოლიძემ. თბ. 1965, გვ. 230.

ზოგადად, მეფეების გაცემული სიგელები ტახტის მემკვიდრეობის საკითხის გასარკვევად მეტად მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მატარებელია, რადგან მასში, როგორც ოფიციალურ სახელმწიფო დოკუმენტებში, ხაზგასმულია უფლისწულთა სამემკვიდრეო უფლებები. მეფის და დედოფლის შემდეგ საბუთებში მოხსენებულ უფლისწულთა რიგითობა სწორედ მათი სამემკვიდრეო უფლებების გამომხატველი იყო.

ერეკლე I-ის გარდაცვალებიდან (1709 წ.) მალევე კახეთში დავით იმამყული ხანი გამეფდა. მის მიერ გაცემულ სიგელებში უპირველეს მემკვიდრედ დასახელებულია სწორედ კონსტანტინე მამადყული ხანი, ხოლო შემდეგ მოხსენებულია თეიმურაზ ბატონიშვილი. 1711 წელს შედგენილ სიგელში სწორედ დასახელებული თანმიმდევრობით არიან მოხსენებულნი მეფის ძმები: „... ჩვენ, ღმრთივ-აღმატებულმან, და ღმრთივ-დამყარებულმან, და ღმრთივ-ზეცით გვირგვინოსანმან, იესიან-დავითიან-სოლომონიან-პანკრატიონმან, მეფეთა მეფემან და თვით ჯელმწიფემან, პატრონმან იმამყულიხან, და დედამან ჩვენმან დედოფალთ-დედოფალმან, პატრონმან ანამ და სასურველმან და საყუარელმან ძმამან ჩვენმან, ერეკლის ბეგლარბეგმან, პატრონმან მამადყულიხან და კახეთის გამგემ პატრონმან თეიმურაზ...“.³

როგორც ვხედავთ, მიუხედავად იმისა, რომ სიგელის გაცემის დროს კახეთის ფაქტობრივი მმართველი ახალგაზრდა თეიმურაზ ბატონიშვილი იყო⁴, დავით იმამყული ხანის უპირველეს მემკვიდრედ კონსტანტინე მამადყული ხანია დასახელებული. აღნიშნული ვითარება, ერთი მხრივ, უმცროს უფროსობის პრინციპით უნდა იყოს განპირობებული, ხოლო, მეორე მხრივ, კონსტანტინე მამადყული ხანის მუსლიმობით და შაჰის კარზე მისი დაწინაურებით. მამადყული ხანი, როგორც ერეკლის ბეგლარბეგი შაჰის კარზე გავლენიან პირად ითვლებოდა.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ზემოთ მოტანილი საბუთის გაცემის დროს დავითს საკუთარი მემკვიდრე ჯერ არ ჰყავდა, საბუთში არც მისი თანამეცხედრე მოიხსენებოდა და დედოფლის ტიტულის მატარებლად მხოლოდ მისი დედას – ანა დედოფალს ვხვდებით. თუმცა, მოგვიანებით გაცემული სიგელების მიხედვითაც, როდესაც დავითს უკვე საკუთარი ვაჟებიც ჰყავდა, ტახტის უპირველეს მემკვიდრედ კვლავ მისი ძმა მიიჩნეოდა. ასე მაგალითად,

³ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. II, გვ. 330.

⁴ თეიმურაზ ბატონიშვილი კახეთის მართავდა დავითის ირანში გამგზავრების შემდეგ (1710-1715 წწ.).

1721 წელს დავით იმამყული ხანის მიერ შედგენილ სიგელში აღნიშნულია: „... ჩვენ ღმრთისა მიერ მალლით გვირგვინოსანმან, იესიან-დავითიან-სოლომო-ნიან-პანკრატოვანმან, დიდის ირანის მალლის კელმწიფისაგან შვილად აღ-ზრდილმან, ქართლის უფლისწულმან და კახეთის მპყრობელმან, მეფეთ-მეფე-მან და კელმწიფემან დავით იმამყულიხან და თანამეცხედრემან ჩვენმან, ერან-ის ეთიმადავლეს დამან და ერეგნის ბეგლარბეგის ასულმან, დედოფალთ-დე-დოფალმან, პატრონმან დახრიჯანბეგუმ და სასურველმან ძმამან ჩვენმან ბა-ტონის-შვილმან თეიმურაზ, და პირმშომან ძემან ჩვენმან ალესანდრე მაჰმად მირზამან, და ლევან ალიმირზამ...“.⁵

როგორც ვხედავთ, მიუხედავად იმისა, რომ დავით იმამყული ხანს ორი ვაჟი (მაჰმად მირზა და ალიმირზა) ჰყავდა, სიგელში მისი და დედოფლის შემდგომ იხსენიებდა არა შვილებს, არამედ ძმას – თეიმურაზ ბატონიშვილს. ეს გარემოება კი აშკარად თეიმურაზის სამემკვიდრეო უფლებებზე მიუთითებ-და. საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ აღნიშნულ სიგელში ნახსენები აღარაა კონსტანტინე მამადყულიხანი, რაც, დიდი ალბათობით, ძმებს შორის გარკვეულმა უთანხმოებამ განაპირობა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ერთგვარ უპრეცე-დენტო მოვლენასთან. ტრადიციისამებრ, მეფეთა ოფიციალურ სიგელებში მემ-კვიდრის საკითხი და ვაჟების მოხსენების რიგი მკაცრად რეგულირდებოდა. ასე მაგალითად, სიმონ I (1556-1600 წწ.) გაცემულ სიგელებში აღნიშნავდა: „... ჩუენ ღმრთივ-გუირგუინოსანმან მეფეთ-მეფემან, პატრონმან სვომონ და თანამეცხედრემან ჩუენმან, დედოფალთ-დედოფალმან, პატრონმან ნესტანდარე-ჯან, და ძეთა ჩუენთა: პატრონმან გიორგი, პატრონმან ლუარსაბ, პატრონმან ალექსანდრე, ძმათა ჩვენთა: პატრონმან ვახტანგ და პატრონმან ალექსან-დრე...“.⁶ ანუ, მეფის სიგელში მოიხსენებოდნენ მეფე და დედოფალი, შემდეგ მისი ვაჟები, უფროს-უმცროსობის რიგის დაცვით და, მხოლოდ ამის შემ-დგომ, – ძმები. ხშირ შემთხვევაში კი მეფეთა სიგელებში მოხსენებულია მხოლოდ შვილები (ვაჟები), ხოლო მეფის ძმები ჩამონათვალში საერთოდ არ ფიგურირებენ, რაც მათი სამემკვიდრეო უფლებების იგნორირების მანიშნებე-ლია. სწორედ ასეთი ვითარებას ვხვდებით გიორგი XI-ის მიერ 1685 წლის ახლო ხანებში გაცემულ სიგელში, რომელშიც აღნიშნულია: „წყალობითა ღმრთისათა ჩვენ, ღმრთივ-აღმართებულმან, და ღმრთივ-დამყარებულმან, და

⁵ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. II, გვ. 335.

⁶ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. II, გვ. 194.

ღმრთივ-გვირგვინოსანსმან, იესიან, დავითიან, სოლომონიან, ბაგრატიონმან, ჯელმწიფემან და მეფეთა ზედა მეფემან, პატრონმან გიორგიმ, და თანამეცხედრემან ჩვენმან, დედოფალთ-დედოფალმან, პატრონმან ზვარაშან, და პირმშომან და სასურველმან ძემან ჩვენმან, პატრონმან ბაგრატ...⁷ როგორც ვხედავთ, გიორგი XI-ის სიგელის მიხედვით მისი ძმების სამეპკიდრეო უფლებები სრულიად უგულებელყოფილია. ანალოგიური ხასიათისაა ვახტანგ VI-ის 1720 წელს გაცემული სიგელის ჩვენთვის საინტერესო ნაწილი – „ქ. ნებითა და შეწვენითა ღმრთისათა, ჩვენ, ღმრით-აღმატებულმან და ღმრთივ-დამყარებულმან, ღმრთივ-ცხებით-გვირგვინოსანსმან, იესიან-დავი{თი}ან-სოლომონიან-პანკრატიონმან, ღმთის მიერ სრულიად საქართველოს მტკიცეთ მყარობელ-ძქონებელმან, მეფეთ-მეფემან და თვით ჯელმწიფემან პატრონმან ვახტანგ და თანამეცხედრემა ჩვენმან, ჩქერქეჟის ბატონის ასულმან, დედოფალთ-დედოფალმან პატრონმან რუქსუდან, ღმრით-აღმატებულმან, ღმრთივ-დამყარებულმან, ღმრთივ-ცხები{თი}-გვირგვინოსანმან პირმშომა და სასურველმან ძემან ჩვენმან პატრონმა ბაქარ და პატრონმან გიორგიმ...“⁸ ამ შემთხვევაშიც სრულიად უგულებელყოფილია ვახტანგის ძმების სამეპკიდრეო უფლებები. მსგავსი ფაქტების მოტანა უხვად შეიძლება.

ამდენად, გვიანფეოდალურ ეპოქაში, ისევე როგორც ერთიანი ქართული მონარქიის არსებობის პერიოდში, სამეპკიდრეო უფლებები მეფის პირმშოზე გადადიოდა, განსაკუთრებულ ვითარებაში კი – სხვა შვილებზე. რაც შეეხება მეფის ძმებს, ისინი ტახტის პოტენციურ მემკვიდრეებად მხოლოდ მეფის შვილების შემდეგ განიხილებოდნენ. ისიც მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მეფის პირმშო და მისი სხვა შვილები გარდაიცვლებოდნენ ან სხვა არაორდინალური გარემოება იჩენდა თავს.

დავით იმამყული ხანის სიგელში კი ეს თანმიმდევრობა აშკარად დარღვეულია მისი ძმის სასარგებლოდ. ეს გარემოება, თავის მხრივ, მინიშნებს იმ ფაქტზე, რომ XVIII საუკუნის დასაწყისში კახეთში ტახტის მემკვიდრეობის წესებში გარკვეული ცვლილება უნდა შესულიყო, რის მიხედვითაც მეფობა ერეკლე I-ის ყველა მემკვიდრეზე თანაბრად ვრცელდებოდა.

გამოთქმულ მოსაზრებას ადასტურებს ის ფაქტიც, რომ გარდაცვლილი დავით იმამყული ხანის შემდგომ ტახტზე ასული კონსტანტინე მამადყული ხანიც (1722-1732 წწ.) თავის მემკვიდრედ თეიმურაზს ასახელებდა: „... ჩუ-

⁷ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. II, გვ. 227.

⁸ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. II, გვ. 333-334.

ენ, ღმრთივ-აღმატებულმან, ღმრთივ-დამყარებულმან და ღმრთივ-ზეცით-გირ-გვინოსანმან იასიან-დავითიან-სოლომონიან-პანკრატიონმან, დიდისა და ცათა სწორისა კელმწიფისაგან შვილებრ აღზრდილმან და მათგანვე გაკელმწიფებულმან, ქართლისა და კახეთის მპყრობელმან, ყარაბაღის ბეგლარბეგმან, შამშადილუსა და ყაზახის ხანმა, მეფეთ-მეფემან და თვთ კელმწიფემან პატრონმან კონსტანტინე და თანამეცხედრემან ჩუენმან, დედოფალთ-დედოფალმან პატრონმან ფერიჯან-ბეგუმ, პირმშომან და სასურველმან ძმამან ჩუენმან, ბატონისშვილმან პატრონმან თეიმურაზ და ძმისწულმან ჩუენმან, ბატონისშვილმა პატრონმა მაჰმადმირზამ, ალიმირზამ და ერეკლემ და დავით...“⁹ მიუხედავად იმისა, რომ კონსტანტინე მამადყული ხანს ვაჟი არ ჰყავდა, მას, როგორც მუსლიმს და დავით იმამყული ხანთან შეზრდილს, შეეძლო იდეურად მასთან უფრო ახლოს მყოფი ძმის შვილები გამოეცხადებინა ტახტის მემკვიდრეებად და მუსლიმი მემკვიდრის დასახელებით ირანის მოწონებაც დაემსახურებინა. თუმცა, ის თავის მემკვიდრედ უმცროს ძმას ასახელებდა.

საინტერესოა კონსტანტინეს სიგელში ჩამოთვლილი მეფის ძმისშვილების რიგიც. აშკარაა, რომ ამ შემთხვევაშიც გარკვეული დადგენილ ნორმასთან გვაქვს საქმე, რადგან სიგელში თეიმურაზის შემდგომ მოხსენებულია არა თეიმურაზისავე ვაჟი ერეკლე, არამედ ერეკლეს უფროსი ბიძაშვილები – დავითის ვაჟები: მაჰმადმირზა და ალიმირზა. ამდენად, აღნიშნული საბუთის მიხედვით კონსტანტინეს შემდეგ ტახტზე უნდა ასულიყო თეიმურაზ ბატონიშვილი, ხოლო თეიმურაზის შემდეგ – უკვე დავით იმამყული ხანის ვაჟები.¹⁰

ყოველივე ზემოთ თქმული ცხადყოფს, რომ იმ პერიოდისათვის კახეთში გარკვეული ტრადიცია დამკვიდრებულია, რომლის მიხედვითაც სამეფო ტახტზე უფლებები უმცროს-უფროსობის რიგის დაცვით მეფის ოჯახის ყველა წევრს ჰქონია. სხვა შემთხვევაში უბრალოდ აუხსენელია, რატომ შეიძლება დაესახელებინა მეფე დავით იმამყული ხანს საკუთარი შვილების წინ თეიმურაზი, ხოლო კონსტანტინეს – თავის მემკვიდრედ აღიარებულ თეიმურაზის შვილზე წინ, გარდაცვლილი დავითის შვილები.

ძნელია იმის მტკიცება, XVIII საუკუნის დასაწყისის კახეთის სამეფოში თუ რამ განაპირობა ტახტის მემკვიდრეობის ამგვარი წესის შემოღება, ეს მხოლოდ ერეკლე I ნაზარალი ხანის სურვილი იყო, შექმნილმა კონკრეტულ-

⁹ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. II, გვ. 389-390.

¹⁰ შესაბამისი ნორმის მიხედვით, თეიმურაზის მემკვიდრეებს ტახტზე ასვლა მოუწევდათ დავით იმამყული ხანის ვაჟების მეფობის შემდგომ.

მა ვითარებამ განაპირობა, თუ საერთოდაც, კახეთის სამეფო კარზე უფრო ადრე მიღებულ წესთან გვაქვს საქმე. თუმცა, მეფეთა გაცემული ოფიციალური დოკუმენტაციის მიხედვით დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ იმჟამად კახეთში ტახტის მემკვიდრეობის ზემოთ დასახელებული წესი მოქმედებდა. აღნიშნულ მოსაზრების ნამდვილობას, თავისთავად, ის ფაქტიც ადასტურებს, რომ ერეკლე I ნაზარალი ხანის შვილებმა რეალურადაც თანმიმდევრობით მიიღეს მეფობა.

აღნიშნული მსჯელობის ფონზე, ასევე, საინტერესოა თეიმურაზ ბატონიშვილის (მომავალი მეფე თეიმურაზ II-ის) ტახტზე ასვლასთან დაკავშირებული საკითხების ანალიზი. როგორც ცნობილია, XVIII საუკუნის 20-იან წლებში ძმებისაგან განსხვავებით ქრისტიანულ ტრადიციებზე აღზრდილი თეიმურაზის პოზიციები კახეთში საკმაოდ მყარი იყო, რასაც კიდევ უფრო აძლიერებდა მისი ნათესაური კავშირი ქართლის მეფე ვახტანგ VI-სთან. შესაბამისად, დავით იმამყული ხანის გარდაცვალების შემდეგ, ქართლის მეფეს კახეთში თავის სიძის – თეიმურაზის გამეფება სურდა. როგორც ზემოთ მოხმობილი საბუთებიდან გავარკვეით, თავისი ძმების მეფობის დროს თეიმურაზ ბატონიშვილის სამემკვიდრეო უფლებები უგულებელყოფილი არ იყო. ამიტომ, თეიმურაზმა ვახტანგის შეთავაზება უარყო და ყოველგვარი კულუარული ინტრიგების გარეშე დაელოდა მემკვიდრეობის მიღებას.

სწორედ აღნიშნულ ფაქტს ადასტურებს თეიმურაზ ბატონიშვილის მიერ ვახტანგ VI-ისათვის 1722 წლის გაზაფხულზე გაგზავნილი წერილი, რომელიც, სხვა საინტერესო საკითხებთან ერთად თეიმურაზის გამეფების თემატიკასაც ეხება. მასში აღნიშნულია: „... თქვენი სიძე ბატონის შვილი თეიმურაზ მოგახსენებ ჩვენო აუარებელო ღვთის წყალობავ და უანგარიშოვ შემწე-შემწყნარებელო. მეფეთ მეფევ ბატონო ჩემო... ასე წიგნი გებოძათ, რაც გებრქმანათ ყველა გავიგონე ღმერთი მამეცეს თავდებათ, რაც წმინდანი ღვთისანი არიან იმათიმც მგმობელი ვიქნები, თქვენიმც თავი მამიკდება და ღმერთმან თქვენი შაუბრალებელი მამკლას, {თ}უ რასაც ჩემს დარბაისელთ, ეფისკოპოზთ ჩემთვის ბატონობა დ{ა}ქეშალოს, ან ჩემის ძმის ბატონობა ერჩიოსთ და იმის მისაცემლად კახეთი მოენდომებინოსთ. თითქმის ჩემი ძმის სიცოცხლეში ჩემთვის უნდოდათ. ამათში გა{ც}ხ{რ}დილვარ და ამათგან ნაჭირ-ნახულევი. ესენი მაგას როდის მირჩევდენ, მაგრამე მე ჩემის გუნებით დავინახე და მივხ{ც}დი, რომე გამეგონა და მესმოდა: ორნი ძმანი იყვნენ იმამყული-ხან და მამადყულიხან: ერთათ დაბადებულნი, ერთად გაზ{რ}დილნი. კუროთხე-

ულმა მამაჩემმა კინალარ (sic) იმისის თავაზით კახეთი იმას უშოვა, – უფროსი არისო და დღეს აქამდი სულ შემომწყრალსავით იყო: „ძმისა ბატონობა არ მითავაზო“. მაგრამ ჩემი ძმა კურთხეული იმამყულიხან მშვიდი კაცი ბქრქმანდებოდა და კაის საქმით ამშვიდებდა. ახლა მაგისი რა რჩევა მინდოდა, რომე მამადყოფლიხანის საწყენს თუ რასმე ვიქმოდ, ან უკითხავს – დამემტერებოდა და ჩემს საქმეს გზას არ წაიყვანდა და ბიზღებითაც არ მომისვენებდა, თუ რგება და მოწმარება შაუძლიან, – დამარცხება უფრო არ შაუძლიან! ერთი ერანში გამოჩენილი კაცი ისიც არის. სიყრმითგან კელმწიფეს (ანუ შაჰს – ა. თ.) სულ ბეგობაში ყვანდა და ახლა შვიდი რვა წელიწადია თავის ტახტზე უჯდა. მამაჩემი არ უძახოდა ნაბიჭვარს, ჩემი ძმა და ჯეღქმწიფე ნაბიჭვქრობით არას პატივს აკლებს, ახლა მე როგორ დაუძახო ნაბიჭვარი და ჯმალზედ დაუდგე! აოჯრებულის კახეთით რა მაგისთანა ძალი მაქვს! თქვენი უმცროსი ძმა ბქრქმანდება კარზე ყულარადასი, ღმერთმან ნუ ქნას ისე რომე კარზედ მაწყენლად გყვანდესთ უამებლად მოუსველნად (sic), ვეჭობ თქვენც შეიქნათ, თქვენმა მზემა. მე ასე მეგონა, რადგან ჩემი უღირსი პატრონი ბქრქმანდებით და მამის ალაგს მოწყალე ამ ჩემს ნდომასა და ჩემს ძმასთან ჩხუბის ჩამოუგდებლობას მომიწონებდით და თქვენ კი გამწყრომიყავით. თქვენი თავის მზემა, თუ იმან და მე ერთმანეთს ცემა დაუწყევით, თქვენც დიდად შეგაწუხებსთ და ქვეყანაც მამეთხრება. ვეღარც შვილი მოისვენებს და ვეღარც შვილისშვილი. რადა ვართ, რომე ახლა ჩვენ ერთმანეთს ცემა დაუწყეთ. ორი ძმანი ჩვენ ვართ და ორი ძმის წული დაგვრჩა. თუ ჯეღქმწიფე არ გაგვიწყრა, ჩვენ რაღანი ვართ ერთმანეთისა. რომელიც გაბატონდება, ყველა ერთმანეთის პატრონი ვიქნებით. მაგაზე თქვენგან წყრომას არ ველით და არც სხვას რიგს საქმეს. იმეჯიქათი საქმე ბევრჯელ მომწდარა საქართველოებში, რა დადება არის ერთი უშვილო კაცი როსტომ მეფეც ბძანებულა ჯეღქმწიფედ და ერთი ესეც იქნება. თუ ღმერთმა იმისი მოსვლა მაღირსა. ღცქითთა და თქვენის ბედნიერობით, რადგან მე თქვენი ვარ, ჩემის გულისათვის ის უფრო მაქამებელი შაიქნების. თუ ჩემი ძმობა ენდომება ჩემთვის დიდი ღცქითის რისხვა არის, რომ თქვენ ერთს საქმეს მიშლიდეთ და მე უარს მოგახსენებდე, მაგრამ ის კარზე არის და ჩემი წიგნი რომ ჩასულიყო იმის უნდომლათ ვინ რას გაიგონებდა“.¹¹

¹¹ დ. მეგრელაძე, მასალები XVIII ს. ოციანი წლების ქართლ-კახეთის ისტორიისათვის. მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის. ნაკვ. 33. თბ. 1960, 168-169.

როგორც წერილიდან ირკვევა, ვახტანგ VI-ს სურდა, რომ კახეთში მისი სიძე თეიმურაზი გამეფებულიყო, რაც მის გავლენას რეგიონში კიდევ უფრო გააძლიერებდა. ამიტომ მისთვის მიუღებელი იყო კონსტანტინეს კახეთის ტახტზე ასვლა. წერილიდანვე ვიგებთ, რომ თეიმურაზს არ სურდა ძმასთან დაპირისპირება, რის გამოც ვახტანგი სიძეს გასწვრობია კიდევ. საინტერესოა, რომ თეიმურაზი, რომელიც, ერთი მხრივ, ერიდებოდა ტახტისათვის ბრძოლის გაჩაღებასა და ამით კახეთის კიდევ უფრო დაზარალებას, ხოლო, მეორე მხრივ, – ირანის შაჰის ნების წინააღმდეგ წასვლას, საკმაოდ თავშეკავებულად მოქმედებდა და სამომავლოდ არც მეფობაზე ამბობდა უარს. გარდა იმისა, რომ მის სამომავლო პოზიციებს კახეთში დამკვიდრებული ტახტის მემკვიდრეობის წესი ამყარებდა, ბატონიშვილი ხაზს უსვამდა იმ ფაქტსაც, რომ კონსტანტინე მამადყული ხანს მემკვიდრე არ ჰყავდა. სწორედ ამიტომაც ახსენებთა თავის სიმამრს ქართლში როსტომის მეფობის (1633-1658 წწ.) ამბავს – „ერთი უშვილო კაცი როსტომ მეფეც ბძანებულა ჳე(ლ)მწიფედ და ერთი ესეც იქნება“.

საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ თეიმურაზის წერილის მიხედვით, დავით იმამყული ხანის გარდაცვალების შემდეგ მისი შვილების გამეფების საკითხი დღის წესრიგშიც კი არ დამდგარა და პრეტენდენტებად მხოლოდ დავითის ძმები – კონსტანტინე მამადყული ხანი და თეიმურაზი – მიჩნეოდნენ. წერილიდან ისიც ირკვევა, რომ კონსტანტინესათვის სამემკვიდრეო უფლებების ჩამორთმევა, ვახტანგის რჩევით, თეიმურაზს მისი „უკანონო შვილობით“ უნდა დაესაბუთებინა. თეიმურაზ ბატონიშვილი სწორედ ამიტომაც აცხადებდა: „მამაჩემი არ უძახოდა ნაბიჭვარს, ჩემი ძმა და ჳე(ლ)მწიფე ნაბიჭ(ვ)რობით არას პატივს აკლებს, ახლა მე როგორ დაუძახო ნაბიჭვარი და ჳმალზედ დაუდე“.

ამდენად, აღნიშნული წერილიდანაც ირკვევა, რომ XVIII საუკუნის 20-იან წლებში კახეთის სამეფო კარზე მეფობა ძმებზე გადადიოდა და არა მეფის შვილებზე.

შექმნილი გარემოებების გათვალისწინებით, თეიმურაზ ბატონიშვილმა ძმასთან დაპირისპირებას მოთმინება ამჯობინა. აქვე აუცილებლად ხაზგასასმელია ის ფაქტიც, რომ თეიმურაზის სამომავლო პოზიციებს რამდენადმე ამყარებდა ის ფაქტიც, რომ ძმებისაგან განსხვავებით, ის კახეთში გაზრდილი და, ამავე დროს, ქრისტიანი უფლისწული იყო. როგორც ჩანს, თეიმურაზმა ამ უპირატესობის ფასი კარგად იცოდა და კიდევ აღნიშნავდა, რომ კახელ

დიდებულებთან და სასულიერო პირებთან „გა{ვ}ზ{რ}დილვარ და ამოგან ნა-ჭირნახულევი“ ვარო.

სწორედ აღნიშნული ვითარების შედეგი უნდა იყოს ის ფაქტი, რომ კონსტანტინეს გარდაცვალების შემდეგ თეიმურაზმა ყოველგვარი შიდა დაპირისპირების გარეშე დაიკავა კახეთის სამეფო ტახტი.

ამდენად, წყაროების ანალიზი ცხადყოფს, რომ XVIII საუკუნის I მესამედში კახეთის სამეფოში ტახტის მემკვიდრეობის განსაკუთრებული წესი მოქმედებდა, რომლის მიხედვითაც სამეფო ტახტზე უფლებები უმცროს-უფროსობის რიგის დაცვით მეფის ოჯახის ყველა წევრს ჰქონია.

Apolon Tabuashvili

Associate Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

**SUCCESSION TO THE THRONE
IN THE FIRST THIRD OF THE 18TH CENTURY
KINGDOM OF KAKHETI**

Summary

Erekle I Nazarali Khan (r. 1688-1703 in Kartli; 1703-1709 in Kakheti) had a three sons, those were: David Imamkuli Khan, Constantine Mamadkuli Khan and Teimuraz. They all succeeded each other to the throne of Kakheti Kingdom. Was there any kind of regularity or it happened by chance? To clarify above-mentioned issue the analyses of succession to the throne in the first third of the 18th century Kingdom of Kakheti is essential.

Based on tradition, royal charters include detailed and strictly defined succession to the crown and listing of male heirs in those charters was defined with certain order. In the royal charters next to King and Queen their sons were listed in accordance to order of precedence and only after that King's brothers were listed. Quite often only royal sons are named in charters and King's brothers are not mentioned at all.

As for the royal charters of above-mentioned epoch an unprecedented condition is observed. The royal charters of David Imamkuli Khan lists King's brother at the first place and only after his sons (Mahmad Mirza and Ali Mirza) are named, which arranges the order of precedence on the behalf of Teimuraz. The same condition is observed in royal charters of Constantine Mamadkuli Khan after the death of David Imamkuli Khan. Teimuraz, junior brother of King, is again named at the first place in the order precedence over his nephews. It is interesting to observe the order of precedence according to Constantine's charters. Here we have defined order of succession to crown and in the order of precedence established in Constantine's royal charters Teimuraz, King's brother, is in the first place, after him next in the line of succession is not his son Erekle, but Erekle's cousins, sons of David Imamkuli Khan, Mahmad Mirza and Ali Mirza are named.

Above-mentioned clarifies that there was certain tradition in Kingdom of Kakheti and according to it all members of royal family based on seniority were included in the order of precedence.

We do not know certain reasons for establishment of this order of precedence in Kakheti Kingdom. It is hard to say it was desire of Erekle I to establish this kind of order of precedence or it was old tradition at the royal court of Kakheti. But, according to the official documentation issued by the Kings, it is certain that above-mentioned order of precedence was established in Kakheti in the first third of the 18th century.